

علم بیان

هغه قواعد او طریقې یا وسیله چې یو انسان د خپل مطلب په داسې ټکیو او تورو کښې و نغاړي چې اورېدونکیو ته په زړه پوري وي او اغېز ورباندې وکړي. د بیان لغوي معنا څرگندول ده، او په ادبي اصطلاح کښې هغه خبرې ته وئیل کيږي د کوم په ذریعه چې یو شاعر، ادیب او نقاد د خپل مطلب د څرگندولو د پاره د ښو الفاظو انتخاب کوي.

انسان د یوې خبرې یا د یو مطلب د څرگندولو د پاره لفظونه په کار راولي، د لفظونو په ذریعه خپل مطلب بل ته څرگندوي، د لفظونو مجموعي ته کلام وئیلی شو. او دا لفظونه دوه قسمه دي.

ا. هغه لفظونه کوم چې په خپلو لغوي معنو کښې استعمالیږي.

ب. هغه لفظونه وم چې په مجازي معنو کښې استعمالیږي. د مثال په ډول اوس که څوک د زمري ټکی د هغه ځناور د پاره و کاروي د کوم چې خپل نوم زمري دی دا لغوي یا حقيقي معنا شوه. او که چيري دغه د زمري صفت د یو زړور او بهادر انسان د پاره و کاروی یعنی مستعار یې و کارولی او د زمري د صفت په معنایې و اړولی نو دا مجازي وي.

په علم بیان کښې هم دا مجازي معنې په کار راوستلی کيږي ځکه چې د لفظونو مجازي استعمال په مفهوم کښې کمی یا زیاتې راولي. د دې برعکس د حقيقي معنو په استعمال سره په مفهوم کښې هیڅ فرق نه راکي.

په علم بیان د ځان پوهولو د پاره دا ضروري ده چې تشبیه، استعاره، کنایه او مجاز مرسل باندې ځان پوه کړو.

د لفظونو په مجازي معنو کښې د پکارولو دپاره درې طريقي دي .
۱. استعاره: چې ديو ټکي يا يو لفظ مجازي معني مراد واخيستل شي او د دغې لفظ د حقيقي او مجازي معنو په منځ کښې د تشبيه تعلق وي نو هغه ته استعاره وايي.

۲. مجاز مرسل: چې د يو لفظ صرف مجازي معنا واخيستل شي او د حقيقي او مجازي معنو تر منځ د تشبيه نه علاوه بل څه تعلق يا تړون وي چې د هغې نه مجازي معنا معلومېږي نو هغه ته محاز مرسل وايي .

۳. کنايه : چې د يو لفظ نه مجازي معنا مراد وي او حقيقي معنا هم ترې اخيستل کيږي او د حقيقي معنا په وسيله يې مجازي معنا ته ذهن رسېږي نو هغه کنايه وي .

تشبيه: انسان د څه شي متعلق د خپلي مدعا يا څه وئيل غواړي د هغې په پوره او په بڼه ډول د ادا کولو د پاره يو شی د بل شي په شان گرځوي چې لوستونکی پرې بڼه او په اسانه پوهه شي د خپلي خبرې دې اظهار ته تشبيه وايي . لکه د جانان خبرې خوږې دي ، يا د جانان خبرې بې کچه خوږې دي . د دې خبرې په اورېدلو سره اورېدونکو ته د خوږو احساس بيخي نه کيږي . که د دې پر ځای داسې وه وئيل شي چې د جانان خبرې له د شاتو خوږې دي نو اورېدونکیو ته به سم دستي د خوږو احساس وشي . ځکه چې اورېدونکې له اول نه د شاتو له خوږو خبر دي . د بيان دې طريقي ته تشبيه وايي .

د تشبيه لغوي معنا د مشابهت، په شان، په مثل ده يعنې د يو شي د څه خاص صفت په وجه د بل شي په شان گرځول يا انگرېل چې د اورېدونکیو يا لوستونکیو په ذهن کښې د هغه شي عکس و راشي . بل دا چې هغه صفت

به په دواړو کښې موجود وي چې کوم شي ته تشبیه ورکوو. او څه سره چې د تشبیه ورکول کيږي يعنې مشبه او مشبه به کښې به يو قدر ضرور مشترک وي. د بېلگې په ډول :

انگي يې د اصیل گلاب گلونه

سپينو کښې سره وايي په شيدو کښې دي لعلونه

په دې شعر کښې شاعر کوشش کړی دی چې د خپل محبوب د دواړو انگو بنکلا د اصیل گلاب په رنگ اورېدونکیو ته ور وه پېژني او تر دې هم وړاندي تېريږي ، د مخ په سپينوالي کې سوروالی اورېدونکیو ته داسې ورپېژني لکه په شيدو کښې چې لعلونه وي .

مشبه : کوم شي چې ته تشبیه ورکول کيږي هغه ته مشبه وئیل کيږي.

مشبه به : چې د کوم شي سره تشبیه ورکول کيږي هغه مشبه به دی .

وجه تشبیه : چې د کوم صفت په وجه تشبیه ورکول کيږي هغه ته وجه تشبیه وايي .

استعاره : د استعارې لغوي معنا قرض اخيستل دي او په حقيقت کښې د تشبیه مختصر کولو او په کښې مبالغې کولو ته استعاره وئيلي شي .

د بېلگې په ډول : علي زمري سړی دی ، په دې مثال کښې په علي کښې د زمري د صفت له وجې علي ته زمري وه وئیل شول او هم دغه د زمري توری د خپل صفت له وجې له علي سره و کارول شوی او علي ته زمري وه وئیل شو چې هم دغه توری د علي د پاره مستعار اخيستل شوي دي .

يا د حمزه بابا دغه لاندینی شعر

زړه چې سوری کړي دلاسه ورکوي

غشی د سترگو پښتنو ښکاري

په دې شعر کښي د ښو د پاره غشی توری استعاره راوړل شوی دی .
کنایه : د کنایې لغوي معنا په پټ انداز کښي خبره کول دي چې مدعا
وضاحت پکښي و نه شي ولي په اصطلاح کښي دي ته وئیلی شي چې یو
لفظ د خپلي حقيقي معنا پر ځای په مجازي معنا کښي داسي استعمال شي چې
هم حقيقي او هم مجازي معنا ورکړي .

د مثال په توگه : ما له تاڅخه څو کمیښونه زیات زاړه کړي دي ، دلته
کنایه دا ده چې زه له تا څخه مشر یم او تجربه مي له تا نه زیاته ده .

ټوله شپه د یو بي لوظه انتظار کښي

د ښو په سر مي اوبښکي بلېدلې

په دې شعر کښي اوبښکو ته شمعي وئیل شوي دي کوم چې تشبیه ده او د
محبوب د پاره د بي لوظه کنایه راوړل شوي ده .

مینه او مننه

عبدالصمد جلالزئی